

EUSKAL IZENDEGIARI BURUZKO AGERPENA*

1977 - VIII - 26

J. M.ª Satrustegi

Iragan maiatzeko euskaltzain osoen batzarrean, uste gabeko idazki bat banatu zitzaigun. Julio Urkixo Mintegiko liburutegira iritxi arte ez nuen nik horren berririk. Arratsaldean aurkeztekoa zen "Euskal Izendegiari" buruz egina izan arren.

Egia esan, urte hauetan ohiturik nago era guzitako gutunak jasotzen. Jokabidez, ohar eta argibide ganorazkoak hartu eta piper bixia erantzunik gabe utzi izan dut askotan.

Oraikoan ez da hala. Erantzuna zor zaien izenak eta gizonak bereizten erakutsi zidan aspaldi biziak. Alfontxoren lanean, mingarriz beste alde, bada ikasgairik aski eta argipena eskatzen duen punduren bat edo beste.

Nere asmoa, nola nahi ere, ez da mikatza ozpintzekoa. Uste dut badugula beste egitekorik, bai Euskal Herriari buruz, nahiz Euskaltzaindiaren arazoetan, lana egin nahi dugunok. Bide medarregietan galtzen ahal gintezke bestela. Mezua hartu ondoan beste zerbait uste balu ere norbaitek, 'Euskal Izendegia' egitean jarraitu dudan bidea garbi utzi nahi dut. Egiak ez du bide bat baizik.

Salaketak

Zati bietan banaturik dago Irigoien jaunaren idazkia. Sarrera antzeko orria, alde batetik, eta zombait izenei buruz

*"Etxeko sua, etxeko hautsarekin estali", esan ohi zuten gure arbasoek. Horrexegatik, gure arteko eztabaida hau argitaratu gabe utzi nahi nuen nik, eta ez "EUSKERA-n" sartu.

Ikusirik orain Alfontxok, bere aldetik, beste aldizkari batzutan erdaraz emandakoa EUSKERA-n ere argitaratu duela, nire izen ta guzti (1977, 561 or.), uste dut beharturik nagoela Euskaltzaindiari egin nion agerpena aldizkari berean argitaratzera.

egindako filologi eta histori kutsuko oharrak. Lehenbizikoaz mintzatuko naiz bakarrik, bigarrena jaso eta kontuan dudalarik noski. Puntu nagusiak aipatuko ditut:

1. *Ofizialtasuna*. Euskal Izendegiaren ofizialtasuna izango litzateke idazkian eztabaidatzen den puntu nagusia. Lanbro antzeko joskera batean esanak dira gauzak eta ez da oso garbi ikusten. Baina, hala dirudi. Lerro artean izkututuko beste zerbait ere balegoke; baina ikusten dena hauxe da.

Euskaltzaindiari egindako agerpena izan arren, erdaraz zegoen. Ez dakit zergatik. Aipamenak, beraz, dauden eran berraipatuko ditut. Euskal izendegiari buruz esanak dira honako hitz hauek:

“Lleva la firma de J. M. Satrustegui, si bien más abajo se señala como *Euskaltzaindiaren bilduma ofiziala*. Esta segunda parte nos atañe a los miembros de la Academia”

Azpmarratua berea da. Lerro batzu aurrerago ofizialtasunaren salaketa bera egingo du:

“En la primera edición de 1972 simplemente se decía ‘edición oficial de la Academia de la Lengua Vasca’ y llevaba la firma del autor. En cualquier caso en esta segunda ocasión no se nos enviaron previamente las listas para consulta, si es que pretendía que la Academia como Corporación las aceptase como suyas.”

Hutsunea, beraz, larria da. Dirudienez, nere zorrotik atera dut oraikoan ofizialtasun hori. Euskaltzaindiari buruz, lan bastarta; eta bere egilea gezurtia. Eta aitzakiak ez dute balio:

“La prisa por la demanda existente puede ser un argumento que se esgrima, pero ello no arregla la cuestión.”

2. *Batzordea*. Egilea gainera batzordekoa da: Alfontxo, alegia, Euskal Izendegiaren batzordekoa. Ez du ukatzen, noski:

“Debo señalar que fui nombrado para formar parte de la comisión correspondiente y que asistí a las reuniones celebradas, que, salvo error, fueron dos. Para la primera se nos envió previamente una consulta sobre algunos puntos que se le presentaban dudosos al autor y que si bien no respondí previamente por escrito, como al pare-

cer debía de haber hecho, expuse por mi parte clara y detalladamente mis puntos de vista sobre aquellas cuestiones concretas, las cuales creo que en conjunto fueron atendidas. En la segunda se nos leyó el prólogo que iba a llevar."

Ez da dudarik; salatzailea batzordekoa da. Azpimarratu nahi dut hau, gero esango dudanari begira.

3. *Eritzi personala*. Behin eta berriz adierazi du Irigoien jaunak, hemen eta aldizkarietan, bere eritzi berezia. Gutu-nean salatzen du. Hobe izango da bere hitzak entzutea:

"Yo por mi parte leí el segundo trabajo que luego apareció en *Punto y Hora de Euskal Herria*, donde exponía un punto de vista de tipo general. Luego, sin más, el asunto tomó el camino de la imprenta."

Gure euskaltzain laguna hizkuntzalaria da, noski, eta hortan ari da, idazkian dioenez. Aitortzen du, hala ere, gutu-neko arazo hauek gurasoek beren haurrentzat aukeratu nahi dituzten izenen bidetatik piskaren bat lekutu egiten direla:

"Las observaciones que pude hacer *a priori* no puedo hacerlas más que *a posteriori*. Aprovecho la ocasión para tratar a fondo algunos de los temas en que me ocupo, derivando en intentos de aproximación histórica por tratarse de cuestiones que están necesitadas de aclaración, aunque me aleje un poco del tema de la elección de nombre para sus hijos por parte de los padres o de las personas interesadas."

Hiru puntu dira, beraz, Irigoienek salatzen dituenak: 1) Ofizialtasuna. 2) Batzordea, eta 3) kezka pertsonalak.

Erantzuna

Ez dut uste gauzak nola joan diren adieraztea zaila izango zaidanik. Izan ere urrats guziak Euskaltzaindiaren eskutik emanak ditut eta batzar agirietan jasoak dira. Hauek ditut, beraz, lekuko:

1971

Udako opor garaian Iruñeko adiskide batzu pertsona izen zerrenda bat eskatu zidaten. Ez nien hori egiten hasteko

gogo haundirik agertu. Izan ere, lege kontuan bide oso medarrak genituen. Udazkenean eskari bera egin zidaten, diru etxe batek bere kontu argitaratuko zuela jakinaraziz.

1971

Abenduan egindako euskaltzain osoen goizeko batzarrean, nere asmo honen berri eman nuen, Euskaltzaindiak lana bere babesean hartu nahi bazuen berari eskaintzen.

1971rako lanen egitarauan sartzea erabaki zen. Hitz hauekin jaso zuen agiriak: "Pertsona izenen lista, dokumentaturik, hornitzea eta agertzea".

1972

Otsaileko Euskaltzaindiaren batzarrean, lege giroa nola zegoen eta bidea urratzen nundik hasi zaitekeen ikusiz, nere asmoa konkretoki agertu nuen txosten batean.

Batzar agirian hitz hauekin jasorik dago: "b) *Pertsona izendegiaz*. Satrustegi jaunak txosten bat irakurri du pertsona izendegiari buruz. Izendegi hau Satrustegik berak prestatuko du beste askoren laguntzaz. Izen bakoitza zein dokumentutan agertzen den zehatz argituaz egina izango da. Euskaltzaindiaren babesean Iruñeko diru-etxe bat gertu dago liburu batean bildurik argitaratuaz zabalkunde handia egiteko. Izendegi hau sailka egingo da, lehenengo izendegi ttipia, historikoak, santu izendegikoak eta Andra Mariak".

1972

Irailako batzarrean, urte barruan egindako lanaren berri eman nuen beste txosten batean. Hara zer dion erabakiak: "b) *Giza-emakumeen izendegia*. J. M. Satrustegiren txostena, Euskaltzaindiaren eskarizko izen zerrenda hornitzeko zer bide eta zer aburu jarraitu duen adierazten du, agiri zaharretatik eta gaur hedatuak, izen bakoitzari bere jatorrizko agirien berri emanaz, eta gainerako zenbait xehetasunez adieraziaz. Laguntzailerik izan du aski. Orain arteko izendegiz eta batez ere Nafarroako agiri zaharrez baliatuz hornitu du bere lana".

"Goizean, hontaz, batzordeak bilera berezia izan du eta biltzaileak beren eritziak agertu dituzte izendegi honen alde.

Nafarroako diru-etxe batek 50 mila aleko argitalpena egin nahi du bere kontu duarik zabaltzeko, eta *Euskaltzaindiak bere babes osoa hartzea* erabagi du. Eskerrak ematen zaizkio Satrustegi jaunari egin duen lan handi eta zehatzagatik”.

Euskaltzaindiko Prensa Bulegoaren agiriak ere jaso zuen on hartze hau: “Satrustegi euskaltzainak, bere egunean eskaturiko euskal izendegia aurkeztu zuen eta onartua izan zen”.

Lehenbiziko argitalpenaren ofizialtasuna, beraz, argi dago.

1976

Apirilaren 30. Arratsaldeko batzarraren deian, honako gai hau dator: “d) J. M. Satrustegi jaunaren txostena “Euskal izendegiaren gaurkotzeaz eta bigarren argitalpenaz”.

Egun horretako batzar agirian datorrena: “a) *Euskal izendegia gaurkotzeaz*. Satrustegi jaunak pertsona izenen lege berritzearen asmoak agertzen ditu, eta ondorean euskal izendegi berritzera erabili dituen aburuak azalduaz. Bere asmook ongi ikusiak izan dira eta *bide beretik jarraitzea eskatzen zaio*. Berak, bere aldetik, lehengoaren gehigarritz zerbait eskaini dezatenei laguntza eskarizko deia egiten die. Oraingo berri hau ere Banco de Vasconiak argitaratzea onartu da”.

1976.X.29

Sei ilabeteren buruan, urriaren 29an, beste eskabide bat egin nuen bakoitzaren oharrak eskatzen. Goizeko bilkuraren berri ematean honela dio agiriak: “Izendegia hornitzeko, nahiz behar diren zuzenketak egiteko Euskaltzaindiko guziei dei egitea erabaki da, bakoitzak berari deritzan oharrak bialtzeko, nahiz, J. M. Satrustegi jaunari edo nahiz Euskaltzaindiko bulegora”.

Zalantzako puntu zenbait aipatuz, hamairu ataleko itaunketa bat zabaldu nuen euskaltzain guzien artean. Arratsaldeko batzarrean “Izendegia berritzeko eta hornitzeko batzordea izendatu zen”.

1976.XI.26

Julio Urkixo Mintegiko liburutegian Euskal Izendegiarren batzordea bildurik, eta jasotako oharrak aurrean zirela,

urriaren 29ko batzarrean banatutako itaunketa aztertu zen. Irigoien jaunak hitzez egin zituen bere oharrak eta salaketan dioen bezala, kontuan hartu genizkion (las cuales creo que en conjunto fueron atendidas).

Honen berri ematen du batzar agiriak: "Goizean, euskaltzain osoak, izendegi batzordekoak eta irakaslego batzordekoak bildu dira. Izendegiari buruzkoan J. M. Satrustegik emanak ditu zenbait argitasun".

Arratsaldean azken txostena irakurri nuen. Agiriak honela dio: "b) *Euskal Izendegia ugaritzeaz, gaurkotzeaz eta argitalpen berriaz*. J. M. Satrustegi jaunaren txostena. Gai hontaz jaso zituen iritziak eta oharrak adierazi ondorean bere aburuak agertu ditu, era berean goizeko bilkuran egin diren azterketen berri emanez. Historian zehar eta ohituraz etorri zaizkigun izenez gainera haintzat hartuko dira gure literaturan eta mitologian erabili direnak ere".

Bigarren argitalpenean sartzekoak ziren izenen zerrendarik ez zitzaiela batzordekoei eman, salatzen du Irigoien jaunak. Ez dut uste halakorik egin nuenik. Egun horretan, hain zuzen ere, azaroaren 26eko euskaltzain osoen bilkuran, aurkeztu nuen sartzekoak ziren izenen zerrenda. Eskuz esku ibili zen goizeko bileran, eta honako ohar hau egin zuen Alfontxok arratsaldeko batzarrean: "*Herrikoi* hitza zeoro kendu behar da iturri agerpen bezala. Badut nik horren esperientzia frango". Ez dakit nola esan dezakeen gero ez dudala aurrez izen zerrendarik ekarri.

Ofizialtasuna ez dut nik bilatu, ez nehoi erregutu. Lana hasi aurretik nuen Euskaltzaindiaren eritzia eskatu, eta bere esanera egin dut lana. Ez nabil neurekeriak aurrera atera nahian. Zer irabaziko nuke horrekin?

1977.I.28

Liburuaren hitzaurrea jakinarazi nuen arratsaldeko bileran, eta Agirian jaso zen: "J. M. Satrustegi euskaltzain jaunak bere esku utzi zen euskal izendegiaren azalpena egin du, lanak eramango duen hitzaurrea irakurriz". Hau ere ez dut, beraz, nere gauza bezala hartu. Frantzes itzulpena Haritschelhar lehendakari ordezkokoak egin zidan, gainera.

Beste ohartxo batzu badaude aipatzekoak diren ez daki-danak. 1972eko argitalpenak "edición de la Academia de la

Lengua Vasca'' soil soilik —simplamente— esaten omen zuen. Oraikoak berriz ''Euskaltzaindiaren bilduma ofiziala'' esaten omen du. Bai noski, euskarari bere garrantzia ematen hasi nahi genuelako, lehenik euskara ipini dugu argitalpen huntan eta gero beste hizkuntzak. Lehen, gainera, Academia hutsa, eta orain Real Academia. Garaian garaikoak. Beste batez, behar bada, euskaraz bakarrik. Txarrena erdara hutsera itzultzea izango litzateke. Zer hutsune dago hortan?

Irigoi en jaunarentzat, presakako lana izan omen da bigarren argitalpena. 1976eko apirilaren 30etik, aurtengo maiatzaren 28ra hamairu ilabete joan dira. Aski luze gehienontzat. Nola nahi dela, eskubide osoa du bakoitzak bere eriztietan.

2. *Batzordea*. Haste hastetik batzorde bat badu Euskaltzaindiak Euskal Izendegia aurrera eramaten laguntzeko. Alfontxo Irigoi en barne dago, bai lehenbiziko nahiz bigarren argitalpenerako, joan den bost urtean. Batzordeko bakoitzak bere zorro edo karpeta berezia badu nere artxiboan, eta laguntza oso ona jaso dut gehinengandik. Hor geldituko da ekintza honen historia egiten den egunerako.

Orain esan behar dudana, ez nuen nik inoiz aipatuko, hitzak hizbide emanik izan ez balitz. Baina, Irigoi en jaunaren zorroan ez dut fitxik. Ez dit sekula santan idazkiz ohartxo bat egin. Han ditut, hori bai, batzordez kanpo egin dituen lanak: Euskaltzaindira ekarritako biak, Garaia-ko ''Un punto de onomástica vasca'', Anaitasuna-n argitaratu zuen ''Eta 'Kemen'' zergatik ez, eta maiatzeko salakuntza.

3. *Eritzi pertsonala*. Bere eritzia ez zela haintzat hartu salatzen du Irigoi en jaunak. Hori ez da nere gauza. Bidea, Euskal Izendegiak *gaurkotz* jarraitu behar duen bidea —herrikoia, noski— Euskaltzaindiak berak erabaki du. Aldatu ere, Euskaltzaindiak bakarrik aldatu dezake.

Izan ere, Euskaltzaindiak badaki horren berri. 1976eko uztailaren 26an euskaltzain osoen bilerara ekarri zuen txostenean, Irigoi enek eskabide hauek dakartza:

''Euskaltzaindiari eskatzen diodana hau xe da:

1. Hontzat (Hrekin) eta zuzen bezala har ditzala euskaldunen artean korritu eta korritzen duten pertsona izen bakoitzaren aldaera guztiak bata bestea baino hobetzat

juzgatu gabe eta ez dadila bere helburua izan pertsona izen bakoitzaren aldaerok forma bakar bat betiko izatera nahi ta nahi ez iritsi behar dutela eta hutz dezala hau etorkizunean bortxatu gabe sortzen diren ohituren arauera.

2. Aipaturikako eritzia bere dotrina bezala harturik agerian ipin dezala, eta, inoiz behar balitz, Estatu instituzionalizatuaren beraren aurrean ere hala ager dezala behar den indar eta zorrotasun osoz, Estatu horren eritzia hala ez balitz ere.

Jakina, Euskal Akademiara kontseilu eske doazenei hark beretzat puntuok dotrina bezala hartzen dituen —hartzen baldin ba ditu— arauera erantzun beharko zaie. Heldu dela ordua halako gauzetan bururik ez makurtzeko diotset euskaldunei eta denon artean Euskal Akademiak bakarrik ezin egin dezakeena egin ahal izango dugula''.

Laburpena

Euskal Izendegiaren lanbidean ez dut neure eritzi pertsonalekin jokatu. Aurrez asmo guzien berri ematen joan naiz Euskaltzaindiari, eta bere erabakien arauera egin dut lana. Beste eritzi batzu badira, noski, gure artean eta Euskaltzaindiak ikusiko du orain arte bezala, zeini jarraitu. Berak hautatuak ez badu ofizialtasunik merezi, zeinentzat gordeko du?

Gertatua gertatu, kontuz ibili beharko dugu. Batzorde baten lana elkarren arteko lana izan ohi da, edo ez da batzordea. Izendatu aurretik, batzartzeko gogorik baduen ikusi behar litzateke lehenik, eta gero hartu ala utzi.

Ordu asko eta asko sartu dudala, esango dizuet; beste lan ugari bazterturik aritu naiz huntan. Ez dut uste eztabaida hunek, euskaltzain lagun bezala ez gizamaila hutsean asko esaten duenik gure alde.

Ez da lana bakarrik, nik hontan utzi dudana; diru asko gusta zait fixxero eta esku arteko guzia. Ehuneka gutun eta galderari erantzuna eman behar izan diot. Badakite hortaz zerbait gure bulegoetako idazkari prestuek. Alemania federakuntzakora izendegia bialtzea 26 pta. gostatzen da. Ipar Ameriketara gehiago. Ez, ez da orduak eta lana bakarrik.

Orain arte ez diot nehoi deus eskatu, eta ez dit nehork ere galdetu. Ez naiz diruduna, baina neuretik egin dut. Beti uste izan dut herriaren aurrean erantzunkizun bat badugula, eta nerea bide horretatik doa, edo hortik joan da behintzat.

Gaur, gure arteko giroa ikusita, aspertzen hasia naiz eta ez dakit ez litzatekeen hobe hemendik aurrera etxean gelditzea. Lana badut; ezin buru eman dut. Ez diogu hala elkarri itzalik egingo.

Azkena. Ez dakit eztabaida zoritxarreko hau Euskaltzaindiaren artxiboetan sartzeko asmorik baduzuen ala ez. Nere aldetik ez dago eragozpenik. Euskal Izendegiaren historian behar bada interesgarri izango litzateke.